

فصل اول

آفرینش و زیبایی

آشنا شدن دانش آموز با آفریده‌های پروردگار و قدر شناسی از آنها
افزایش مهارت‌های دستوری و به کار بردن واژگان جدید در املا و نگارش

درس

معرفت آفریدگار

۱

اهداف:

- درک زیبایی‌های آفرینش
- آشنایی با واژه‌هایی که ارزش املائی دارند
- گسترش دایره‌ی واژگان
- آشنایی و مهارت تشخیص انواع جمله
- توانایی بازنویسی بیت‌ها به نثر ساده
- مهارت تشخیص نهاد و گزاره
- آشنایی با سعدی و احمد جام

درس نامه

♦ **انواع جمله:** جمله‌ها از نظر معنایی به چند دسته تقسیم می‌شوند:
♦ **جمله ی خبری:** جمله‌ای است که خبری را بیان می‌کند و مفهوم آگاهی و اطلاع دادن را با خود به همراه دارد. نشانه‌ی نگارشی پایان آن نقطه (.) است.

♦ **جمله ی پرسشی:** جمله‌ای است که مفهوم پرسش را مطرح می‌کند. این پرسش می‌تواند با واژه‌ی پرسشی مانند: (آیا، چرا، چگونه و...) همراه باشد و یا از طریق لحن شکل بگیرد. مانند:

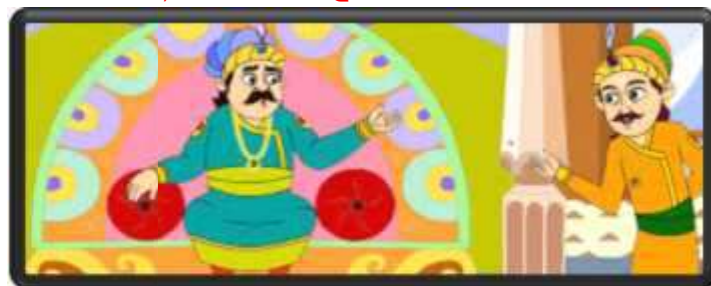
- آیا می‌توانی سپاس گزار همه‌ی نعمتهای آفریدگار باشی؟ (واژه ی پرسشی)
- از غزل‌های حافظ هر شب یک بیت را به خاطر می‌سپاری؟ (به وسیله‌ی لحن)

♦ **جمله ی امری:** جمله‌ای است که مفهوم دستور، امر و خواهش را با خود به همراه دارد. نشانه‌ی نگارشی پایان آن نقطه (.) است.

ابتدای فعل امر در زمان قدیم یا بدون نشانه و یا با "می، همی و ب" همراه بوده است. مانند: بخور، می‌خور، خور. اما در زمان حال فقط فعل امر را با "ب" به کار می‌برند. مانند: بنویس

** فعل امر فقط برای دوم شخص مفرد و دوم شخص جمع کاربرد دارد. (تو بخور - شما بخورید)

● **جمله‌ی عاطفی (تعجبی):** جمله‌ای است که بیانگر امید، نفرت، ریشخند، احساس، شگفتی، عاطفه و ... است. مانند: چه

خط زیبایی!

نشانه‌ی نگارشی پایان آن علامت تعجب (!) است.

***هر فعل به تنهایی خود یک جمله‌ی کامل به حساب می‌آید.

• **جابه جایی اجزای جمله**

ما در نوشتن و حرف زدن عادی مان همه‌ی اجزای جمله را سر جایشان قرار می‌دهیم. فاعل اول، مفعول در میان جمله و فعل آخر، مفعول مثلاً صورت عادی بیت "برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفترست معرفت کردگار": در نظر هوشیار هر ورق برگ درختان سبز، دفتر معرفت کردگار است، می‌شود.

این کار دو فایده‌ی بسیار مهم معنایی و دستوری دارد:

۱- به ما در معنی کردن کمک می‌کند. ۲- نقش‌های دستوری را به سادگی پیدا می‌کنیم.

نهاد و گزاره

● **نهاد:** بخشی از جمله است که درباره‌ی آن خبری داده می‌شود. نهاد همان فاعل (کننده و انجام دهنده‌ی کار) است، با این تفاوت که فاعل فقط انسان، اما نهاد هم انسان و هم غیر انسان را شامل می‌شود. مانند: شب‌ها آسمان زیبای کویر پر از ستاره‌های درخشان می‌شود.

دقت کن که همیشه جای نهاد اول جمله نیست؛ مخصوصاً در شعرها. پس بهتر آن است که با پرسیدن یکی از چهار سوال زیر از فعل، نهاد و فاعل را به راحتی پیدا کنیم:

۱- چه چیزی (غیر انسان - مفرد)، ۲- چه چیزهایی (غیر انسان - جمع)

۳- چه کسی (انسان - مفرد)، ۴- چه کسانی (انسان - جمع)

*** تفاوت سوال‌های نهاد و فاعل با سوال‌های مفعول در «را» است. سوال‌های نهاد و فاعل، «را» ندارند، اما سوال‌های مفعول «را» دارد.

سوال‌های مفعول: - چه چیزی را (غیر انسان - مفرد)، ۲- چه چیزهایی را (غیر انسان - جمع)، ۳- چه کسی را (انسان - مفرد)،

۴- چه کسانی را (انسان - جمع)

چنانچه نهاد ما، صفت یا مضاف‌الیه داشت، آن‌ها هم جزء نهاد به شمار می‌روند. در این صورت گروه نهادی را

تشکیل می‌دهند. در مثال بالا شب‌ها، آسمان زیبای کویر ... آسمان: نهاد، زیبا: صفت آسمان و کویر: مضاف‌الیه

آسمان هستند.

🔴 **گزاره:** بخشی از جمله است که درباره ی نهاد خبری را می دهد. با پیدا کردن نهاد، بقیه ی جمله، نقش گزاره را دارد. در مثال پیش، گزاره: "پر از ستاره های درخشان می شود" است.

نهاد فقط خودش است و صفت ها و مضاف الیه هایش (اگر داشته باشد). بقیه ی اجزای جمله: قید (مکان، زمان، حالت، مقدار و...)، مفعول، متمم و ... جزء گزاره به حساب می آیند. مهم ترین قسمت گزاره **فعل** آن است.

واژه هایی که ارزش املایی دارند:

غفلت، مرغزار، مرغ زار، غنیمت، ربیع، موزون، قمری، هوشیار، معرفت، خداوندگار، بوی خوش لاله زار

پرسش ها

فعالیت های درس / املا / انشا

با توجه به جمله های داده شده پاسخ بده.

۱- اگر حرف دوم هر یک از واژه های زیر را به هم بچسبانی، یکی از واژه های درس به دست می آید. آن ها را بنویس.

(الف) فرجام - تبلیغ - بیت - شعف (.....)

(ب) مغفرت - منفعت - میانه روی - عمارت - اتحاد (.....)

(پ) زمزمه - جوهر - آزلی - اوراق - انبان (.....)

۲- با توجه به معنای داده شده، با حروف در هم ریخته کلمه ی مناسب بساز.

رک ذ (یاد): ..... ه ق ردب (مشایعت): ..... ب ر ق م (نزدیک شده): .....

۳- نویسنده ی زیرک ما، مترادف واژه را در جمله آورده است تا تو پیدایشان کرده و زیر آنها خط بکشی.

غنیمت: انسان آگاه با سپاس گزاری از نعمت های خداوند، برای زندگی خود سود به همراه می آورد.

معرفت: با مطالعه و مشورت از انسان های خردمند، می توان نسبت به دوستان خود به شناخت بهتری رسید؟

موزون: پرستوها در آسمان هنگام کوچ، سنجیده حرکت می کنند!

۴- واژه‌های مترادف را به هم وصل کن.

☐ چمنزار	☐ آسمان	☐ زار	☐ اندر
☐ ناتوان	☐ در	☐ گردون	☐ مرغزار

۵- هر جمله را به علامت نگارشی مناسب وصل کن.

- (!) بلبل و قمری چه خواند
 (?) باز ناله‌ی هر مرغ زار به گردون رسید
 (.) چه آواز موزونی پرنده دارد

۶- کدام دو واژه در جمله‌ی زیر با هم مترادف می‌باشند؟

«غفلت از اندیشه کردن در کار خالق و مخلوق، تاریکی افزایش اندر دل و نادانی و گمراهی است.»

پاسخ درست را از بین گزینه‌های زیر انتخاب کرده و علامت X بزن.

۷- در کدام گزینه‌ی زیر، معنای درست واژه‌های داده شده، آمده است؟

«ربیع، مرغزار، گردون، معرفت»

- الف) فصل تابستان، چمنزار، فلک، شناخت
- ب) فصل تابستان، چمنزار، فلک، علم و دانش
- ج) فصل بهار، چمنزار، فلک، شناخت
- د) فصل بهار، چمنزار، فلک، علم و دانش

۸- کدام گزینه‌ی زیر، هم خانواده‌های فارسی است؟

- الف) نظر - منتظر - انتظار
- ب) عارف - عرفان - معروف
- ج) گویش - گویا - گوینده
- د) مشهد - شاهد - شهادت

۹- کدام یک از عبارت‌های زیر، جمله‌ی دستوری است؟

- الف) هر گل و برگی که هست یاد خدا می‌کند.
- ب) باد بهاری وزید از طرف مرغزار
- ج) بلبل و قمری چه خواند، یاد خداوندگار
- د) خیز و غنیمت شمار جنبش باد ربیع

۱۰- در بیت‌ها و جمله‌های زیر نهاد را با "ن" و گزاره را با "گ" مشخص کن.

- ادب از که آموختی؟ .....گ.....ن
- بچه‌ها دست‌های کوچک خود را به طرف آسمان می‌گرفتند. ....گ.....ن
- هر گل و برگی که هست یاد خدا می‌کند. ....گ.....ن

۱۱- جدول زیر را کامل کن.

کلمه	هم خانواده	هم معنی	مفرد	کلمه + ... = ترکیب وصفی
ظواهر				
علوم				
نظرات				

۱۲- با توجه به جمله‌ها، جلوی عبارت درست "د" و جلوی عبارت نادرست "ن" قرار دهید.

(الف) مخالف کلمه ی فقیر می شود، مسکین.

(ب) رایانه معادل فارسی کلمه ی موبایل است.

(پ) این یک جمله ی عاطفی است: به! چه باغ زیبایی!

۱۳- فرزندعزیزم به سوالات زیر پاسخ کوتاه بده.

مهمترین کتاب ابوعلی بلعمی..... است و ترجمه ی ..... است و آن را در قرن ..... نوشته است.

پاسخ درست را از بین گزینه‌ها انتخاب و با علامت x نشان بده.

۱۴- کدام نوشته مربوط به آثار علمی- فرهنگی نیاکان و اجداد ما در هزاران سال پیش است؟

(الف) نوشته‌های روی پوست حیوانات

(ب) نسخه‌های خطی قرآنی روی پارچه

(ج) نوشته‌های روی چوب درختان

(د) نسخه‌های خطی کاغذ

۱۵- "رابطه ی" واژه‌ها در کدام گزینه متفاوت است؟

(الف) باغ و بوستان

(ب) خالق و مخلوق

(ج) فروغ و روشنایی

(د) هوشیار و عاقل

۱۶- کدام واژه جمع است؟

(الف) قربان

(ب) آنان

(ج) جوان

(د) پنهان

به این پرسش‌ها پاسخ کامل بده.

۱۷- با ترکیب‌های وصفی داده شده جمله ی مناسب بساز.

(الف) باد ربیع: -----

(ب) صخره ی سنگی: -----

(پ) اخلاق نیکو: .. -----

۱۸- چرا سعدی از میان تمام فصلها، فصل بهار را برای شناخت خدا انتخاب کرده است؟

۱۹- مصرع "باز به گردون رسید ناله ی هر مرغ زار" را به نثر ساده بنویس.

۲۰- با توجه به تصویر داده شده و کلمه‌های درون پرانتز متن زیر، یک داستان زیبا بساز.

با واژه‌های مخالف (محبت و دشمنی)، هم خانواده‌ی (تصمیم و مصمم) و مفرد و جمع (حق و حقوق) فردی را توصیف کن، که برای سرافرازی و وطنش با جان و دل تلاش می‌کند و از کسی نمی‌هراسد. (داستان شما زمان، مکان و دو شخصیت داشته باشد.)

۲۱- با توجه به جمله‌ها، پاسخ درست را با (د) و پاسخ نادرست را با (ن) مشخص کن.

الف) مفرد کلمه‌ی اطفال می‌شود، طفل.

ب) نویسنده‌ی کتاب گلستان، فردوسی است.

پ) در عبارت حکیمی را گفتند: «دوست بهتر است یا برادر؟» جمله‌ی اول امری است.

ادیب پژوهشگر

جمله‌های نهی و شرطی نیز از انواع جمله به حساب می‌آیند؛ در مورد آنها تحقیق کن و بیشتر بدان.